

Max Lamberty en het ontstaan van de Stichting-Lodewijk de Raet

De Stichting-Lodewijk de Raet werd bij Koninklijk Besluit van 14 oktober 1952 opgericht als instelling van openbaar nut. In de statuten lezen we: *“De Stichting-Lodewijk de Raet heeft tot voorwerp het beheer en het bestuur van een instelling voor volksopvoeding en studie, die aan volwassen Vlamingen, met het oog op de ontplooiing van hun volkskracht, de vernieuwing van de volkscultuur en het ontwikkelen van hun besef van samenhang, gelegenheid tot vorming en tot bezinning wil verstrekken, ten aanzien van culturele, maatschappelijke, economische en staatkundige problemen in de geest en volgens de methode van de volkshogescholen”*.

De Stichting-Lodewijk de Raet was een product van haar tijd in die zin dat zij een pluralistisch project in een ‘zelfbewust’ Vlaanderen wou realiseren, dit als alternatief op een verzuilde en verdeelde Belgische context. Zij was in dit vlak een voortrekker. Maar de Stichting was natuurlijk vooral het product van het engagement van een aantal mensen.

Dit waren ten eerste Maurits Van Haegendoren (Leuven, 1903-1994), historicus, archivaris bij het Algemeen Rijksarchief, later professor aan het Hoger Instituut voor Bestuurs- en Handelswetenschappen te Brussel, en in de jaren 1968-1977, na zijn ontslag uit de Stichting, ook gecoöpteerd senator voor de Volksunie; ten tweede Max Lamberty (Brussel, 1893-1975) die na een laattijdig doctoraat in de sociale wetenschappen, hoogleraar sociologie werd aan het Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden te Antwerpen (1945), later aan de Koninklijke Militaire School (vanaf 1956) en die in 1962 mede-oprichter en Voorzitter werd van het Centrum voor Andragogisch Onderzoek voor de studie van volwassenenvorming en cultuurbeleid.

Van Haegendoren was de man van de praktijk en de eigenlijke initiatiefnemer voor de oprichting van de Stichting waarvan hij de eerste Voorzitter werd. Van hem ging het engagement uit i.v.m. volksonwikkeling en volwassenenvorming. Lamberty incarneerde meer het ideële, het breder Vlaams-maatschappelijk en pluralistisch opzet van de Stichting. Hij werd de eerste Algemeen Voorzitter met vooral invloed op het inhoudelijke en de samenstelling der programma’s, in het bijzonder bij het vastleggen van thema’s op colloquia en het bevorderen van de samenwerking tussen Vlaamsgezinden.

Lamberty was de neef van Lodewijk de Raet (Brussel, 1870-1914) naar wie de Stichting werd genoemd. De Raet was met zijn sociologische en economische studies een belangrijk vernieuwer geweest in de Vlaamse Beweging rond de eeuwwisseling. Het is onder invloed van Lamberty dat in de statuten van de Stichting die typische termen uit het gedachtengoed van Lodewijk de Raet werden opgenomen: volksopleiding, volkskracht en volkscultuur.

Dit zijn de elementen waarop we in onderhavige tekst meer uitgebreid wensen in te gaan: de idee van volksonwikkeling zoals die bij Lodewijk de Raet en zijn tijdgenoten was ontstaan en die een halve eeuw later bij de initiatiefnemers van de Stichting overgenomen zou worden, in een maatschappelijke context getekend door de Tweede Wereldoorlog, Vlaamse achterstand en ideologische verdeeldheid in het kader van de schoolkwestie. Het was de betrachting van Van Haegendoren en Lamberty om in deze context een ontmoetingsforum te creëren waar, over de bestaande breuklijnen heen en dwars door de structuren van de verzuiling, katholieken én vrijzinnigen zouden samenkomen, hetgeen op termijn de dynamiek van een werkelijk Vlaamse gemeenschap en economie, de ‘medeburgerlijke samenhang van het Vlaamse volk’ ten goede zou komen.

De figuur van Max Lamberty met zijn eigenheid als ‘bruggenbouwer’ tussen het katholieke en het vrijzinnige Vlaanderen, reeds merkbaar in zijn geschriften voor de Tweede Wereldoorlog, wensen we hier centraal te stellen. Het is ons in deze bijdrage immers vooral om het historische en ‘ideologische’ aspect te doen - het zoeken naar een heropstanding van de Vlaamse Beweging na de Tweede Wereldoorlog en naar een humanistisch pluralisme - en minder om de sociaal-pedagogische thematiek in het ontstaan van de Stichting.

Lodewijk de Raet en volksonwikkeling

Volksonwikkeling was sterk in de mode rond de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw. De interesse die toen ontstond voor wat men de ‘culturele en intellectuele verheffing van de massa’ noemde, was een algemeen Europees fenomeen. De idee van volksonwikkeling was ontstaan uit de aan de gang zijnde moderniserings- en democratiseringsprocessen, waarbij het klassieke onderwijsnet te kort schoot want nog te sterk voorbehouden aan een maatschappelijk dominante ‘elite’; schoolplicht bestond nog niet.

Aan de basis van de eerste volkshogescholen en -universiteiten die respectievelijk in Scandinavië en West-Duitsland ontstonden, lag dus zeker het principe van 'correctie-onderwijs' (wie geen onderwijs had genoten toch een kans bieden), maar ook reeds de idee van permanente vorming in een breder ideologisch opzet. In Denemarken was men er op een gegeven moment mee begonnen jonge mensen op het platteland tijdens de lange winters in residentiële vormingscentra samen te brengen. Uit deze vorm van leven en leren in groepsverband - de democratische gemeenschapsvorm is trouwens kenmerkend voor het protestantisme, ook wat de kerkorde betreft - moest dan een nieuwe dynamiek ontstaan die op termijn ten goede zou komen aan het nationale leven en de eigen identiteit, die het onder de negentiende eeuwse oorlogen zo sterk te verduren had gehad. Dit model dat we later in de Stichting zullen aantreffen, toonde ook verwantschap met dat van de Engelse 'colleges' waar studenten samen leefden en met elkaar via discussie leerden omgaan. In Groot-Brittannië maakte de *University Extension* opgang en die kreeg ook bij ons, voor een eerste keer in Gent, navolging¹.

In 1892 zag men daar de oprichting van 'Hooger Onderwijs voor het Volk in de moedertaal, uitgaande van de Hogeschool van Gent' waar o.a. ingenieur Emile Waxweiler (1867-1916) doceerde. Deze stond aan het hoofd van het Brusselse Solvay-Instituut en was daar de collega-socioloog/econoom en gedeeltelijk inspirator van Lodewijk de Raet, die sinds 1896 ambtenaar was in het pas opgerichte ministerie van Arbeid en Nijverheid. Beiden waren lid van de Vlaamse Hogeschoolcommissie waarin de vernederlandsing van de Gentse universiteit werd voorgesteld. Samen met zijn liberale vrienden van de studentenvereniging *Geen Taal, Geen Vrijheid*, had Lodewijk de Raet in 1894 al getracht te Brussel een Vlaamse *University Extension* op te richten. In 1898 ging op haar beurt de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding van start in Antwerpen en veel later nog de 'liberale' Maurits Sabbe Volksuniversiteit.

In alle initiatieven gold het een uitgesproken flamingantistisch opzet: men wou het volk verheffen en vormen (het *leren* leren) door democratisch onderwijs van hoog tot laag in de eigen taal. In deze context verdedigde Lodewijk de Raet het principe van volksontwikkeling als basis voor de Vlaamse ontvoogding en volkskracht, als middel om de 'sociale taalgrens' te doorbreken². Maar ook in de socialistische beweging leefde sinds het einde van de negentiende eeuw de idee van een sociaal-culturele ontvoogding van de massa als de hefboom voor een machtswijziging- of overname.

¹ Zie: H. G. W. VAN DER WIELEN, *Geschiedenis, doel en wezen der Volkshogeschoolbeweging*, Amsterdam-Antwerpen, Wereldbibliotheek, 1956; M. VAN HAEGENDOREN, "De Volkshogeschoolbeweging in Vlaanderen", in: *Maatschappij en Onderwijs. Universitaire sociale week in de R.U.G., 16-21 maart 1959*, Gent, Rijksuniversiteit, 1959.

² Zie: M. LAMBERTY, *Lodewijk de Raet, grondlegger van een Vlaamse Volkspolitiek*, Antwerpen, Die Poorte, 1952.

Het volstaat om in dit kader het voorbeeld te citeren van de Franse '*universités populaires*'. Nog voor de Eerste Wereldoorlog zouden die echter schipbreuk lijden wegens interne verdeelheid tussen de radicaal-socialistische strekking en de behoudsgezinde-socialistische en liberale tendens, waarna dit specifieke onderwijsveld grotendeels werd ingepalmd door het vakbondswezen, met een scholing op maat van de arbeidersklasse, zoals we die in België ook in de socialistische beweging aantreffen (de Centrale voor Arbeidersopvoeding en later de Socialistische Arbeidershogeschool). Het tijdperk van de gespecialiseerde 'arbeidersopvoeding' in verzuilde massaorganisaties was aangebroken³.

Lodewijk de Raet stierf onverwachts in 1914 maar zijn boodschap bleef ook in de volgende decennia bijzonder actueel en kreeg tijdens het interbellum in bepaalde intellectuele kringen zelfs een breed gehoor. Hij werd herinnerd én als een van de pioniers van de volksopleiding in België, én als grondlegger van de vernederlandsing van het hoger en technisch onderwijs in Vlaanderen, én ook als de 'theoreticus' van de Vlaamse economische bewustwording en ontwikkeling. Het ging hem immers ook om de noodzaak een elite te creëren in de eigen taal, die leiding kon geven aan het Vlaamse volk, wat door de verspreiding van technische en wetenschappelijke kennis in het Nederlands, uiteindelijk gans de samenleving ten goede zou komen: zo wilde hij van de Vlaamse Beweging een massabeweging maken die het taalaspect zou overstijgen.

Voor de universiteit (maar ook voor de volwassenenopleiding) was dus een belangrijke rol weggelegd in de ontwikkeling van een Vlaamse volkskracht en welvaart. Het belang van een Vlaamse Hogeschool werd door de Raet constant onderstreept als remedie voor de toenmalige Vlaamse problemen (armoede, achtergestelde positie). Zonder economische welvaart was er immers ook geen culturele bloei mogelijk en om economisch vooruit te komen waren technische scholen nodig; de universiteit was een instrument van volkswelvaart én -cultuur⁴.

Zijn economische ideeën zouden we in de jaren 1920-30 terug aantreffen in bepaalde wetenschappelijke kringen aan de Leuvense universiteit, waar men sterk de Vlaamse economische belangen benadrukte (G. Eyskens, 1905-1988, geldt hier als voorbeeld). Ook de volksontwikkelingsidealen vonden nieuwe pleitbezorgers die wensten, in het kader van volkshogescholen of -universiteiten, de kloof tussen 'academici en de burgerbeschaving' enerzijds en 'volksleven en -cultuur' anderzijds te dichten (V. Leemans, 1901-1971, kan hier geciteerd worden). Op praktisch vlak speelde toen de (wegens activisme na de Eerste Wereldoorlog naar Nederland uitgeweken) jurist Vital Haesaert (1890-1954), actief in de katholieke studentenbewe-

³ Zie: L. MERCIER, *Les universités populaires: 1899-1914. Education populaire et mouvement ouvrier au début du siècle*, Paris, Les Editions Ouvrières, 1986.

⁴ Zie: M. LAMBERTY, *Lodewijk de Raet etc...*

ging, een belangrijke rol als de rechterhand van Hendrik van der Wielen (1903-1990), bij de oprichting van de eerste Nederlandse volkshogeschool te Bakkeveen in Friesland. Na de Tweede Wereldoorlog zou hij, samen met Hans de Vries Reilingh (1908) en Maurits Van Haegendoren, de samenwerking met Vlaanderen bewerkstelligen. Het Nederlandse volkshogeschoolmodel zou de directe inspiratiebron worden bij de oprichting van de Stichting-Lodewijk de Raet.

Max Lamberty als 'bruggenbouwer'

Lodewijk de Raet had, na het vroegtijdig overlijden van zijn schoonbroer, grotendeels ingestaan voor de opvoeding en studies van Max Lamberty en diens jongere broer. Hij oefende op hen een grote intellectuele invloed uit en maakte er twee Vlaamsgezinden van. In Lamberty's geschriften (vooral die van het interbellum) zijn er echter nauwelijks sporen van zijn ooms gedachtengoed terug te vinden, tenminste wat betreft de economische oriëntatie ervan en het aspect volksoontwikkeling.

Pas na de Tweede Wereldoorlog en ook in het kader van de Stichting natuurlijk, veranderde dit. Lamberty die vooral herinnerd wordt als de 'filosoof van de Vlaamse Beweging', omschreef zélf zijn belangrijkste productie in de periode van de jaren 1930, als een proeve tot 'een niet-marxistische opvatting der Vlaamse Beweging'. Hij was géén marxist en filosofisch gezien geen materialist, maar een idealist in de Hegeliaanse betekenis. In zijn denken staat de opvatting centraal dat ideeën materie tot leven (kunnen) wekken; aan waarden (het Ware, het Schone, het Goede) wordt daarbij een centrale rol toegekend. Medemenselijkheid, verdraagzaamheid en eerbied voor de menselijke persoon is het 'engagement' dat daar logischerwijze moet uit voortvloeien.

Pluralisme of - meer in overeenstemming met het vocabularium van Lamberty zélf, dan van zijn tijdgenoten en zijn socialistische vrienden - 'humanisme' is zonder twijfel de sleutel waarmee we Lamberty's betrokkenheid bij het ontstaan van de Stichting in het begin van de jaren 1950 moeten begrijpen: een humanisme als drager van 'de vrijmaking der volkeren, geestelijk én sociaal gezien'. Of met andere woorden: voor een progressieve en democratische Vlaamse Beweging die, ideologisch en cultureel onafhankelijk van Kerk en politiek, ijvert voor een sociaal-economische ontplooiing zoals Lodewijk de Raet die sinds de negentiende eeuw had vooropgesteld. Met zijn contacten in de kringen van het Belgische socialisme, katholicisme en Vlaams-nationalisme, kwam Lamberty, als de intellectuele drager van zulk een maatschappelijk project, bijzonder geloofwaardig over⁵.

⁵ Zie: R. ROELS, "Bij de 100e verjaardag van de geboorte van wijlen Max Lamberty, Filosoof van de Vlaamse Beweging en oud Algemeen Voorzitter van de Stichting-Lodewijk de Raet", in: *Stichting-Lodewijk de Raet. 41e jaarverslag 1993*, Brussel, pp. 5-7; M. LAMBERTY, "Lodewijk de Raet. Zijn betekenis voor deze tijd en voor de instelling die zijn naam draagt", in: *Vormingsbehoeften en vormingswerk in deze tijd. Krachtlijnen en prioriteiten voor de werking van de Stichting-Lodewijk de Raet in de jaren 1970-75*, Brussel, pp. 5-11.

Lamberty die ten gevolge van het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en het overlijden van zijn oom, zijn studies aan de *Université Libre de Bruxelles* had moeten afbreken, was in 1917-1918 als studiemeester en student verbonden geweest aan de door de Duitsers vernederlandste Gentse von Bissing Universiteit. Hij hield er contacten aan over met sommige figuren in de kringen van het activisme (o.a. H. Cayman, 1894-1946, zijn latere uitgever) maar ondervond zelf geen nadeel van die episode, dankzij de tussenkomst van de Vlaamse socialist Camille Huysmans (1871-1968), die hem in 1918 een bewijs van burgertrouw bezorgde, alsook werk in de socialistische structuren.

Lamberty werd vanaf 1925 ook ambtenaar in de Kamer van Volksvertegenwoordigers en publiceerde in die jaren zijn eerste essays. Dit gebeurde opnieuw via Huysmans die hem bij *Ontwikkeling* betrok, het tijdschrift van de Centrale voor Arbeidersopvoeding. De bundeling van deze geschriften gaf in 1933 aanleiding tot zijn eerste boek, *Philosophie der Vlaamse Beweging en der overige sociale stroomingen in België*, in 1935 gevolgd door *Heerschappij en Nood der Ideeën*. In beide werken kent hij een leidende rol toe aan de Idee - dit is bij hem zowel de Rede als de Geest of de Waarden-oordelen die er de aantrekkings- en wervingskracht van bepalen - in het ontstaan en de ontwikkeling van de Vlaamse Beweging en andere toenmalige sociale en politieke stromingen.

Het was een voor die tijd vrij intellectualistische sociologie, gestoeld ook, zo lijkt het bijna, op bepaalde beginselen van de thomistische leer. In het raam van zijn 'filosofie' wisselde Lamberty trouwens op zeer frequente basis van gedachte met enkele belangrijke boegbeelden van het intellectuele katholieke en geestelijke België: met vrienden zoals Jacques Leclercq (1891-1971) en Léon Suenens (1904-1996)⁶.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was Lamberty verbonden aan het ministerie van Economische Zaken dat onder leiding stond van Victor Leemans. Tegelijkertijd was Lamberty, die zich reeds voor 1940 in zijn geschriften tegen de fascistische en racistische doctrines had verzet, actief in de weerstand. Met name zijn rol in de socialistische weerstand en zijn (niet-gerealiseerde) bijdrage, in de clandestiene partij, voor een vernieuwing in humanistische richting van de socialistische doctrine, maakten hem na de oorlog onaantastbaar. Vanuit deze comfortabele positie was het hem mogelijk om de Vlaamse Beweging na de oorlog opnieuw te verdedigen.

In 1947 schreef hij *De Vlaamse Beweging nu*, waarin hij pleitte voor amnestie als absolute voorwaarde voor een heropleving van de Vlaamse Beweging na het trauma van de collaboratie en de repressie die, niet in het minst in socialistische rangen, het anti-Vlaams klimaat hadden aangewakkerd. Dat Lamberty nu juist van de socialistische beweging de stempel droeg, kon zijn legitimiteit inzake Vlaamse materies enkel maar ten goede komen.

⁶ Biografische nota's, briefwisseling, manuscripten, etc., Papieren Max Lamberty (privé-bezit).

Hij nam deel aan het eerste naoorlogs Algemeen Vlaams Congres van 1949 en het is waarschijnlijk daar dat hij Maurits Van Haegendoren voor het eerst ontmoette⁷.

Deze was toen nog - sinds 1933 - verbondscommissaris van het Vlaams Verbond van Katholieke Scouts (V.V.K.S.). Van Haegendoren probeerde steeds het Vlaams bewustzijn, in combinatie met nieuwe vormingsmethoden, onder de scouts aan te moedigen, hield het V.V.K.S. tijdens de oorlog wel ver van de collaboratie af, maar werd nadien door kardinaal van Roey desalniettemin tot ontslag gedwongen. Vanaf dan legde Van Haegendoren zich toe op de verbetering van contacten tussen katholieken en vrijzinnigen. Hij was ook zeer actief in de volkshogeschoolbeweging en stichtte in 1950 de v.z.w. Vlaamse Volkshogeschoolcursussen, waar dan twee jaar later de Stichting-Lodewijk de Raet uit zou voortkomen.

Maatschappelijke context bij het ontstaan van de Stichting

Men zou kunnen denken dat na de Tweede Wereldoorlog, met de democratisering en de vernederlandsing van het hoger onderwijs en de komst van nieuwe middelen tot cultuuroverdracht (televisie), de interesse voor volksontwikkeling en cultuurverspreiding in het kader van volkshogescholen zou afnemen. Niets is echter minder waar. De belangstelling - op termijn ook vanwege de subsidiërende Staat - voor volksopleiding werd in de volgende decennia opnieuw groter. De inspiratie op deskundig vlak bleef ook toen nog grotendeels uit het Noorden komen, maar ook bepaalde internationale organismen gaven nieuwe impulsen.

De jaren 1960-1970 kunnen zelfs gezien worden als de echte start van de sector, indien we als uitgangspunt nemen o.a. de Unesco-conferentie van 1960 gewijd aan volwassenenvorming en de nood aan permanente educatie, in aansluiting met het gewone schoolnetwerk. In dit kader werd een belangrijke basis gelegd voor de uitbouw van *"een geprofessionaliseerd sociaal-cultureel (net)werk met een geactualiseerd emancipatief project als intellectuele grondslag"*⁸.

Veel hield verband met de bezorgdheid om de totstandkoming van een pluralistisch (intellectueel) klimaat in Vlaanderen. Het is voornamelijk die wil om de verzuiling te doorbreken, het afwerpen van de oorlogserfenis én de schoolkwestie, die de Stichting-Lodewijk de Raet (en zij die haar steun verleenden) in de eerste bestaansjaren, in het begin van de jaren 1950, begeleidde.

⁷ idem.

⁸ J. TYSSSENS, H. VAN VELTHOVEN, *Vlaamsch van taal, van kunst en zin. 150 jaar Willemsfonds*, Gent, Willemsfonds, 2001, pp. 232, 215.

De periode na de Tweede Wereldoorlog was er een van restauratie én vernieuwing, zowel aan socialistische als aan katholieke zijde, van pacificatie én polarisatie. Het franskiljonisme werd nieuw leven ingeblazen via de constante verwijzing naar de collaboratie (en de daarmee verband houdende koningskwestie) waarbij sommigen ontegensprekelijk trachtten de Vlaamse Beweging te 'diskrediteren' en, waar mogelijk, 'terrein te herbezetten'.

De schoolkwestie maakte bovendien de noodzaak duidelijk van een pluralistisch alternatief op het katholieke monopolie in Vlaanderen. Een te sterk monopolie van één grote partij die in de samenleving de sleutelposities bezet, waardoor zij haar politieke en ideologische visie aan het geheel der bevolking kan opleggen, moest vermeden worden. Pluralisme, zoals het ook in de vroege Stichting - steeds impliciet - begrepen werd, betekende echter het naast elkaar bestaan en aanvaarden van de verscheidenheid van de leden van een groep en het gebruik van die verscheidenheid om de maatschappij op te bouwen, via concrete vormen van samenleving en samenwerking.

Pluralisme dus als 'tegengif' voor verzuiling. Al is verzuiling op zich eigenlijk een doorgedreven vorm van pluralisme, waarbij de verschillende levensbeschouwelijke groepen eigen sociale structuren oprichten, gereserveerd voor de leden van die groep, met als resultaat een 'gevangenschap' binnen de zuil van de wieg tot het graf, zoals M. Van Haegendoren dit begin jaren 1950 voor zich zag⁹.

Pluralisme of humanisme waren er echter niet enkel via Lamberty en Van Haegendoren in het ideeëngoed van de Stichting, maar leefden er ook in de praktijk bij de diverse medewerkers en participanten, met de aanwezigheid van mensen met een 'collaboratiestempel' naast figuren uit het verzet, van gelovigen en vrijzinnigen, radicalen en gematigden; het ging erom 'zelfstandige, niet-partijgebonden en opinievormende elementen vrijblijvend met elkaar te confronteren'.

Het pluralisme kende in België een 'hoogtepunt' in de jaren 1960-1970, toen het al sinds enkele decennia een essentieel element geworden was van het bekende Belgisch conflictbeheersingsmodel dat in 1944 het Sociaal Pact had voortgebracht, in 1958 het Schoolpact en in 1973 het Cultuurpact. Nochtans was dat compromisproces niet vanzelf gegaan en was samenwerking in de jaren 1940-1950 eerder uitzonderlijk.

⁹ W. PREVENIER, "Pluralisme en samenwerking in de Vlaamse Beweging (1944-1995)", in: *Huldeboek Prof. dr. Marcel Bots. Een bundel historische en wijsgerige opstellen*, Gent, Liberaal Archief, 1995, pp. 195-196; L. APOSTEL, M. BOTS, *Pluralisme en verdraagzaamheid*, Antwerpen, Willemsfonds, 1966.

Het Willemsfonds en het Vermeylefonds waren bijvoorbeeld aanvankelijk tegen elke vorm van samenwerking met katholieke en Vlaams-nationale verenigingen uit angst voor mogelijke verwijten in de eigen liberale en socialistische rangen, over een toegelijke houding t.o.v. de collaboratie en de Nieuwe Orde-ideologie. Dit isolement werd maar voor het eerst doorbroken met het Algemeen Vlaams Comité en op het eerste naoorlogs Algemeen Vlaams Congres te Brussel, waarvan boven reeds sprake, een initiatief van de Vereniging van Vlaamse Studenten. Willems-, Vermeyle- en Davidsfonds kwamen er tot een akkoord over een gemeenschappelijke opstelling ten aanzien van de taalgrens, de Limburgse economie en het gebruik der talen in bestuurszaken.

De Konings- en later de onderwijskwestie golden voorlopig echter als stoorzender voor de samenwerking en verscherpten opnieuw de breuklijnen tussen links en rechts, tussen gelovig en ongelovig Vlaanderen. Tegelijk werd sinds het einde van de jaren 1940 ook vanuit Vlaams-nationale milieus geageerd in wat in de volgende jaren tot een 'Vlaamse Volksbeweging' zou uitgroeien, die druk moest uitoefenen op de traditionele partijen en met name op de C.V.P., in verband met (een nog gematigde) federalisering en met amnestie¹⁰.

Ondertussen was in 1952 ook de Stichting-Lodewijk de Raet geboren. Haar profiel verschilde van dat van de Fondsen in die zin dat zij een voornamelijk pedagogisch project op lange termijn uitdroeg. Het ging hier dus niet om de formule van eenmalige (avond)voordrachten, maar om meerdaagse cursussen en studiedagen. De Stichting was ook geen 'strijdorganisatie' die politieke ordewoorden lanceerde, moties zou aannemen, eisen zou stellen, betogingen organiseren, leden werven, enz. De taak bestond er enkel in om aan een geestelijke, culturele en zo, indirect, ook aan een sociale verruiming te werken.

In plaats van het verticaal pluralisme, kenmerkend voor de samenwerkingsverbanden tussen de drie Fondsen en waarbij de verschillende *structures* of organismen, met hun specifiek ideologisch profiel, hun volledige identiteit naast elkaar bleven behouden, functioneerde in de Stichting een horizontaal pluralisme, waarbij verschillende onafhankelijke *personen in groepsverband* intern gingen samenwerken en rond één tafel praten over de sociale, economische en politieke toekomst van Vlaanderen, over bijvoorbeeld haar integratie in de Beneluxstructuur¹¹.

In dit verband is het van belang er op te wijzen dat na de afsluiting van het Schoolpact, de communautaire en economische problematiek opnieuw in het middelpunt van de belangstelling werd geplaatst. Ook Eyskens expansiewetten als antwoord op de stagnatie van een sinds de oorlog verouderde Belgische economie en de Vlaamse achterstand daarin - in concreto de recessie van de steenkool- en textielsector eind jaren 1950 en de positie van het traditioneel unitaire Belgisch holdingskapitalisme dat modernisering via buitenlands kapitaal in de weg stond - waren thema's waar ook de Stichting op inspikte, met studiedagen als die over het steenkoolprobleem of de Antwerpse haven en met cursussen over bijvoorbeeld studieoriëntering. De eerste volkshogeschoolcursus ging trouwens over *De werkloosheid in de Vlaamse gewesten*.

Die twee sporen - vorming in cursusverband enerzijds en studie, gesprek en ontmoeting in studiedagen anderzijds - werden op harmonieuze wijze gevolgd door Van Haegendoren en Lamberty. De specifieke Vlaamse dimensie (het thema bij de latere staatshervormingen) zou geleidelijk meer vanuit een internationale hoek worden bekeken. Tegelijk evolueerde de Stichting in de loop der jaren van een nationaal gespreksforum naar een meer regionale werking, met voornamelijk aandacht voor leraars, kaders en medewerkers van socio-culturele organisaties, de zogenaamde 'opnieuvormende middenlaag'. De notie 'volksverheffing' had sinds de negentiende eeuw duidelijk diepgaande veranderingen ondergaan.

Eva Schandevyl
Doctorandus in de geschiedenis
Vrije Universiteit Brussel

¹⁰ W. PREVENIER, *Pluralisme etc.*, pp. 197-204.

¹¹ Zie: *De Stichting Lodewijk de Raet en de Vlaamse Volkshogeschool*, Brussel, Stichting-Lodewijk de Raet, 1956; M. VAN HAEGENDOREN, *De Volkshogeschoolbeweging etc.*